

NUMER SPECJALNY I(8)/2020

Nowa EUROPA

PRZEGLĄD NATOLIŃSKI

RYSZARDA FORMUSZEWICZ

Traktatowe
podstawy współpracy
Francji i Niemiec

ISSN 1734-3828

ISSN 978-83-955090-4-9



nowa
EUROPA
PRZEGLĄD · NATOLIŃSKI

Traktatowe podstawy
współpracy Francji i Niemiec

RYSZARDA FORMUSZEWICZ

NUMER SPECJALNY I (8) / 2020

Nowa EUROPA

PRZEGLĄD • NATOLIŃSKI

przewodniczący rady programowej / Editor

JACEK SARYUSZ-WOLSKI

rada programowa / Advisory Board

IAIN BEGG (*The London School of Economics and Political Science*) • **STANISŁAW BIERNAT** (*Uniwersytet Jagielloński*) • **GIANNI BONVICINI** (*Instituto Affari Internazionali, Roma*) • **THOMAS CHRISTIANSEN** (*Maastricht University*) • **CHRISTIAN FRANCK** (*Université Catholique de Louvain*) • **ANDRZEJ HARASIMOWICZ** (*Rada Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*) • **LYKKE FRIIS** (*Københavns Universitet, Denmark*) • **ANDRÁS INOTAI** (*Institute for World Economics, Budapest*) • **HELMUT JUROS** (*Uniwersytet Kard. S. Wyszyńskiego, Warszawa*) • **JERZY KŁOCZOWSKI** (*Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin*) • **JĘDRZEJ KRAKOWSKI** (*Uniwersytet Śląski, Katowice*) • **JÖRG MONAR** (*College of Europe*) • **JEAN-LOUIS QUERMONNE** (*Institut d'Etudes Politiques, Grenoble*) • **WOJCIECH ROSZKOWSKI** (*Instytut Jagielloński*) • **PAWEŁ SAMECKI** (*były Komisarz UE ds. Polityki Regionalnej*) • **JO SHAW** (*The University of Edinburgh*) • **KAZIMIERZ SOBOTKA** (*Instytut Europejski w Łodzi*) • **RENATA STAWARSKA** (*Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*) • **ALEXANDER STUBB** (*School of Transnational Governance, Florencja*) • **JOSE TORREBLANCA** (*European Council on Foreign Relations*) • **LOUKAS TSOUKALIS** (*Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Athens*) • **ÁLVARO VASCONCELOS** (*Arab Reform Initiative*) • **LORD WALLACE OF SALTAIRE** (*The London School of Economics and Political Science*) • **WERNER WEIDENFELD** (*Alma Mater Europaea*) • **JOSEPH WEILER** (*New York University*) • **WOLFGANG WESSELS** (*College of Europe*) • **EDMUND WNUK-LIPIŃSKI** (*Collegium Civitas, Warszawa*) • **ANNA ZIELIŃSKA-GŁĘBOCKA** (*Uniwersytet Gdański*)

redaktor naczelny / Executive Editor

MAREK A. CICHOCKI

zespół redakcyjny / Editorial Team

ARTUR GRUSZCZAK • **MAREK KOZAK** • **OLAF OSICA** • **KAROL RECZKIN**
MACIEJ SZPUNAR • **PRZEMYSŁAW ŻURAWSKI** • **VEL GRAJEWSKI**

sekretarz redakcji / Editorial Coordinator

MARCIN SOBALA

redaktor numeru

MAGDALENA KURKOWSKA

tłumaczenie tekstów źródłowych

RYSZARDA FORMUSZEWICZ

wydawca / Edited by

CENTRUM EUROPEJSKIE NATOLIN

UL. NOWOURSYNOWSKA 84, 02-797 WARSZAWA
nowaeuropa@natolin.edu.pl, www.natolin.edu.pl

ISSN 1734-3828, ISBN 978-83-955090-4-9, NAKŁAD 100 EGZ.

Wersją pierwotną (referencyjną) pisma „Nowa Europa. Przegląd Natoliński” jest wydanie papierowe.

Na okładce wykorzystano mapę *Europa secundum Legitimas Proiectioris, stereographicae regulas* (Norymberga 1743) pochodzącą ze zbiorów specjalnych Biblioteki Narodowej.



OD REDAKCJI

W styczniu 2018 roku niemiecka kanclerz Angela Merkel i prezydent Francji Emmanuel Macron wezwali do opracowania przez Niemcy i Francję „nowego Traktatu Elizejskiego”. Rok później został on uroczystie podpisany przez obie strony jako tzw. Traktat z Akwizgranu, który w swoim założeniu miał stać się fundament odnowionych relacji francusko-niemieckich i nadać im nowe znaczenie dla pogłębionej integracji w ramach UE. Symbolika miejsca nie była przypadkowa. Czternastowieczny ratusz miejski, zbudowany na ruinach pałacu Karola Wielkiego, gdzie odbywały się koronacje cesarzy Świętego Cesarstwa Rzymskiego, wybrano na miejsce podpisania nowego traktatu między Niemcami i Francją by nawiązać do uniwersalistycznych tradycji zjednoczonej zachodniej Europy. W tej tradycji przypada Paryżowi i Berlinowi szczególna rola. Jednak sam traktat nawiązywał przede wszystkim do politycznej i kulturalnej spuścizny Traktatu Elizejskiego z 1963 roku podpisanego w Paryżu przez prezydenta Charlesa de Gaulle’a i kanclerza Konrada Adenauera ponad pięćdziesiąt pięć lat wcześniej, a który uznaje się za najważniejszy dokument ustanawiający powojenne relacje między tymi państwami. Docenia się także

jego rolę w nadaniu wyjątkowej roli tym stosunkom dla procesu integracji europejskiej.

Podpisany w akwizgrańskim ratuszu traktat francusko-niemiecki miał być potwierdzeniem fundamentalnego znaczenia tych relacji dla dalszego rozwoju UE. Jednak równocześnie dokument ten wyrażał coraz powszechniejszy niepokój, czy mimo wszelkich starań relacje między Berlinem i Paryżem nie przeżywają swego nieuniknionego zmięczenia. Jeśli tak miałyby być, to jak miała przebiegać dalsza ewolucja UE? Czy jest ona w ogóle możliwa bez sprawnie funkcjonującego „francusko-niemieckiego motoru”?

W historii integracji europejskiej funkcjonowały szczególnie wymowne obrazy silnej politycznej współpracy między obu państwami, duety tworzone przez: Charlesa de Gaulle’a i Konrada Adenauera, Giscarda d’Estaing’a i Helmuta Schmidta, Francois Mitteranda i Helmuta Kohla. Jednak później zaczęły dominować, zwłaszcza z perspektywy niemieckiej, coraz bardziej negatywne spojrzenia na relacje z Francją. Porażka referendum dotyczącego traktatu konstytucyjnego i ostatnie lata prezydentury Jacquesa Chiraca, zawiedzione nadzieje związane z polityką Nicolasa Sarkozy’ego, wreszcie pozbawiona charyzmy prezydentura Francois Hollanda – wszystko to przyczyniało się na przestrzeni piętnastu ostatnich lat do pogłębiania się niemieckich obaw i frustracji związanych ze stanem stosunków niemiecko-francuskich. Dlatego nowy i młody francuski prezydent Emmanuel Macron został przez wielu w Niemczech powitany jako pojawienie się szansy na odnowę wzajemnych stosunków i odbudowanie ich znaczenia dla UE.

Nawiązanie do Traktatu Elizejskiego z roku 1963 wydawało się w tym kontekście zupełnie naturalne – po ponad pół wieku Francja i Niemcy odnawiają traktat, by zrewitalizować Unię Europejską, która staje przed nowymi, trudnymi wyzwaniem.

Trzeba jednak pamiętać, że historycznie sam Traktat Elizejski nie był wcale dokumentem powstałym w sielankowej atmosferze politycznych relacji francusko-niemieckich, ani nie był pozbawiony poważnych

dwuznaczności wynikających z zasadniczych konfliktów, które od samego początku dzieliły Paryż i Bonn w podstawowych kwestiach dotyczących przyszłości Europy. Traktat, podpisany z wielką pompą w 1963 roku w Pałacu Elizejskim, był wynikiem polityki de Gaulle'a zmierzającej do uzyskania przewagi Francji nad zachodnimi Niemcami, urastającymi już wtedy do najważniejszej gospodarczej potęgi w Europie i narzucenia im „europejskiego gorsetu” – struktur zachodnio-europejskiej integracji pod francuskim kierownictwem. W tym samym roku, dosłownie kilka tygodni przed podpisaniem traktatu z Niemcami, de Gaulle na specjalnej zwołanej konferencji prasowej oświadczył, że Francja nie zgodzi się nigdy na przystąpienie Wielkiej Brytanii do Wspólnot Europejskich, co stanowiło bezpośrednie uderzenie w anglo-amerykańską politykę względem Europy Zachodniej i było wyraźnym sygnałem, że na kontynencie zachodnim jest miejsce tylko dla jednego politycznego lidera – Francji. Słusznie obawiano się, że de Gaulle chce w polityce budowania francuskiego przywództwa iść znacznie dalej, i że jego strategicznym celem jest podważenie amerykańskiej hegemonii nad zachodnią Europą, być może też całkowite zakwestionowanie jej powojennych struktur takich jak system Bretton Woods czy NATO. Jednak aby móc zrealizować ten dalekosiężny plan, de Gaulle potrzebował silnego sojusznika w Europie i z tej właśnie potrzeby wyprowadził swój wielki polityczny zamiar, aby tym sojusznikiem stał się odwieczny wróg Francji, Niemcy. Dlatego niektórzy postrzegali Traktat Elizejski jako ukoronowanie tego strategicznego planu zbudowania francuskiej, a nie amerykańskiej, integracji w Europie. De Gaulle znalazł w osobie Adenauera wielkiego sprzymierzeńca dla swojej europejskiej polityki, jednak od samego początku w Niemczech zachodnich istniały poważne obiekcje co do tego, czy przyjęcie tak jednoznacznie profrancuskiego kursu, a tym samym wejście na ścieżkę nieuchronnego dystansowania się od Stanów Zjednoczonych, jest dobrym rozwiązaniem dla niemieckiej polityki i gospodarki. Symbolem tych wątpliwości stał się zwłaszcza Ludwig Erhard, późniejszy kanclerz i następca Adenauera,

przede wszystkim jednak architekt powojennego „cudu gospodarczego” w Niemczech. Stało za nim wielu przedstawicieli niemieckiej polityki i gospodarki, którzy uważali że jednostronne związanie się z Francją nie jest wcale rozwiązaniem korzystnym. W rezultacie wewnętrznego oporu, ale także amerykańskich nacisków, Traktat Elizejski został przyjęty przez niemiecki Bundestag wraz ze specjalną preambułą, w której podkreślono znaczenie Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii dla Niemiec i całego procesu budowania europejskiej integracji. W istocie tekst preambuły stanowił bardzo jasny sygnał dla Paryża, że strategiczne cele Niemiec w Europie nie muszą wcale pokrywać się z polityką francuską, a współpraca na rzecz integracji nie ma charakteru bezwarunkowego. De Gaulle doskonale zrozumiał to przesłanie i dlatego później, oceniając znaczenie Traktatu Elizejskiego stwierdził wprost, że Niemcy byli jego największą nadzieją w Europie, a stali się jego największym rozczarowaniem. Przyszłość pokaże, czy odnowiony Traktat Elizejski pod postacią Traktatu z Akwizgranu pozwoli faktycznie odbudować nadzieje pokładane w stosunkach niemiecko-francuskich dla Europy.



[Traktatowe podstawy współpracy Francji i Niemiec]

- 9 Wprowadzenie
- 41 Teksty źródłowe
- 43 Od tłumaczki
- 45 Wspólne oświadczenie o współpracy niemiecko-francuskiej
- 47 Traktat między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (traktat elizejski)
- 53 Ustawa o ratyfikacji Wspólnego oświadczenia i Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej
- 55 Protokół do Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (Protokół o utworzeniu niemiecko-francuskiej Rady Obrony i Bezpieczeństwa)
- 59 Protokół do Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (Protokół o utworzeniu niemiecko-francuskiej Rady Finansowej i Gospodarczej)





62 Traktat między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy i integracji niemiecko-francuskiej (traktat akwizgrański)

75 Nota o Autorce

Wprowadzenie

TRAKTATOWE PODSTAWY WSPÓŁPRACY BILATERALNEJ FRANCJI I NIEMIEC

Traktat elizejski z 1963 roku

I. Formalne podstawy współpracy Francji i Niemiec przez ponad pięćdziesiąt lat wyznaczał Traktat o współpracy francusko-niemieckiej, podpisany 22 stycznia 1963 roku w siedzibie prezydenta Republiki Francuskiej, do czego nawiązuje powszechnie stosowane określenie – traktat elizejski¹. Zostały w nim wytyczone główne dziedziny współpracy obu państw oraz ramy instytucjonalne i proceduralne ich realizacji.

Traktatowi towarzyszyło Wspólne oświadczenie o współpracy francusko-niemieckiej, podpisane przez przywódców: prezydenta Charles'a de Gaulle'a i kanclerza Konrada Adenauera². Ten dokument wyjaśnia motywy i zamierzone cele współpracy sformalizowanej w traktacie, przejmując tym samym funkcję, jakie pełni zazwyczaj preambuła umowy międzynarodowej. Wspólne oświadczenie wprowadziło pojęcia kluczowe dla przyszłej charakterystyki relacji bilateralnych. Po pierwsze, powoływało się na pojednanie (*Versöhnung, réconciliation*) między narodami francuskim i niemieckim jako proces będący już w toku, a nie dopiero tym aktem inicjowany. Z pojednaniem wiązano oczekiwanie zakończenia wielowiekowej rywalizacji i gruntownego przekształcenia wzajemnych stosunków. Po drugie, przywódcy odwoływali się do solidarności w sferze bezpieczeństwa, rozwoju gospodarczego i kulturalnego.



Zaakcentowana została rola młodzieży w rozwijaniu wzajemnej przyjaźni. Wreszcie wzmocnienie współpracy między obu państwami wpisane zostało w proces integracji europejskiej jako „niezbędny krok na drodze do zjednoczonej Europy”. Natomiast w samym traktacie pojęcia „pojednanie”, „przyjaźń” i „solidarność” nie występują. Rzeczowość i powściągliwość charakteryzuje nie tylko prosty tytuł traktatu, ale też językową redakcję poszczególnych postanowień, co postrzegane jest jako wyraz jego nowoczesności³.

II. Traktat składa się z trzech części zatytułowanych: *Organizacja współpracy*, *Program* oraz *Postanowienia końcowe*.

W ramach postanowień organizacyjnych uzgodnione zostały regularne spotkania na różnych poziomach, obejmujących zarówno organy władzy, jak i administrację. Istotę tego wiążącego mechanizmu o kluczowym znaczeniu stanowiło uniezależnienie kontaktów od politycznej konieczności⁴. Prezydent Francji i kanclerz Niemiec mieli spotykać się przynajmniej dwa razy w roku, ministrowie spraw zagranicznych, ministrowie obrony oraz ministrowie właściwi do spraw edukacji i kultury przynajmniej raz na kwartał. W przypadku polityków odpowiadających za sprawy młodzieży spotkania miały się odbywać co dwa miesiące. Odpowiedzialność za realizację całokształtu programu współpracy powierzona została ministrom spraw zagranicznych, a zapewnieniu ogólnej koordynacji służyć miała także ich reprezentacja podczas spotkań innych resortów. Koordynację współpracy zapewnić miały także powołane w obu państwach komisje międzyresortowe. Przewidziano comiesięczne kontakty pełniących funkcje kierownicze urzędników ministerstw spraw zagranicznych, a także współpracę placówek dyplomatycznych i stałych przedstawicielstw przy organizacjach międzynarodowych w „sprawach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania”. Ustalenie w traktacie rytmu spotkań służyć miało poprawie koordynacji merytorycznej współpracy francusko-niemieckiej, ale także wzajemnemu poznaniu, zrozumieniu i osłabieniu stereotypów⁵. Bezpośrednim efektem uzgodnionych

mechanizmów było także zapewnienie każdej ze stron dokładnej wiedzy na temat polityki partnera⁶.

Priorytety wspólnych działań zostały określone poprzez wyróżnienie w części drugiej traktatu trzech dziedzin: spraw zagranicznych, obrony oraz spraw edukacji i młodzieży.

Podstawowe znaczenie dla pogłębienia relacji bilateralnych miało uzgodnienie koordynacji w kwestiach polityki zagranicznej, które w miarę możliwości prowadzić miało do zbliżenia stanowisk (*gemeinsame Haltung, position analogue*). Sformułowania traktatowe nie pozostawiały wątpliwości co do tego, że każda ze stron zastrzegła sobie możliwość kontynuacji własnej polityki w przypadku utrzymującej się różnicy zdań⁷. Wiążący charakter miało tylko zobowiązanie do prowadzenia konsultacji przed podjęciem każdej decyzji we wszystkich ważnych sprawach polityki zagranicznej, a przede wszystkim w tych będących przedmiotem wspólnego zainteresowania.

Zaplanowana koordynacja polityki zagranicznej obejmowała również kwestie współpracy rozwojowej. Co więcej, w tych ramach prowadzono także konsultacje dotyczące spraw gospodarczych, które nie zostały wyróżnione w traktacie jako samodzielna dziedzina współpracy bilateralnej.

W ramach współpracy w zakresie polityki obrony traktat wskazywał konkretne cele: zbliżanie doktryn, utworzenie bilateralnych instytutów badań operacyjnych, wymiana personelu sił zbrojnych, wspólne projekty zbrojeniowe.

W sprawach edukacji i młodzieży nacisk położono na nauczanie języka drugiego państwa, zapewnienie równoważności dyplomów oraz współpracę w dziedzinie badań naukowych. Najbardziej perspektywiczne było postanowienie o powołaniu instytucji do spraw wymiany młodzieży, które zostało zrealizowane 5 lipca 1963 roku poprzez zawarcie umowy o utworzeniu Francusko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży⁸. Wsparcie kontaktów młodzieży trafnie rozpoznano jako skuteczny środek zbliżenia społeczeństwa Francji i Niemiec. Za to odzwierciedlona w sformułowaniach traktatowych kwestia podziału kompetencji między federację

a kraje i będące ich rezultatem różnice w systemie oświaty stanowiły istotne utrudnienie realizacji tej części uzgodnień.

W postanowieniach końcowych zapowiedziano w szczególności informowanie na bieżąco pozostałych państw członkowskich Wspólnot Europejskich o rozwoju współpracy bilateralnej. Przewidziano też możliwość modyfikowania przyjętych ram traktatowych.

III. W ramach negocjacji prowadzonych od września 1962 roku do stycznia 1963 roku długo nie zakładano instytucjonalizacji współpracy francusko-niemieckiej w formie umowy międzynarodowej wymagającej ratyfikacji⁹. Konieczność uzyskania aprobaty parlamentarnej przyczyniła się do szybkiego rozczarowania po stronie francuskiej nowym porozumieniem z Niemcami. W ustawie ratyfikacyjnej¹⁰ Bundestag podkreślił bowiem znaczenie dotychczasowych filarów polityki RFN: partnerstwa transatlantyckiego i integracji europejskiej z włączeniem Wielkiej Brytanii. Nie naruszając aspektu pojednania, będącego w Niemczech przedmiotem szerokiego konsensu, preambuła przekreślała francuską wizję wykorzystania ekskluzywnego bilateralizmu do zmniejszenia zależności od Stanów Zjednoczonych. Czyniła to poprzez faktyczne jego podporządkowanie europejskiemu i transatlantyckiemu multilateralizmowi¹¹. Od razu uwidoczniły się też ograniczenia utrudniające realizację drugiego celu Francji, tj. zachowania kontroli nad ponownym wzmocnieniem RFN¹². Ponadto Bundestag w preambule ustawy powiązał jednostronnie zbliżenie z Francją z dążeniem do odzyskania pełnej suwerenności i do przywrócenia jedności Niemiec.

Rozbieżność stanowisk, którą odzwierciedlało brzmienie ustawy ratyfikacyjnej, zaciążyła na pierwszych latach obowiązywania traktatu i utrudniła efektywne wykorzystanie uzgodnionych mechanizmów. Wizja wzmocnionego bilateralizmu – inaczej niż zakładali de Gaulle i Adenauer wobec fiaska planów pogłębienia współpracy wielostronnej w Europie – nie zaowocowała od razu pogłębieniem wzajemnych relacji. Dopiero po upływie dekady trzy strukturalne tendencje rozwojowe

zaczęły sprzyjać wykorzystaniu potencjału traktatu: zbliżenie postrzegania Stanów Zjednoczonych, nowa dynamika stosunków Wschód-Zachód, a także odideologizowanie i intensyfikacja polityki europejskiej¹³.

IV. Dominującą formą rozwijania procedur i struktur współpracy francusko-niemieckiej były ustalenia polityczne podejmowane na spotkaniach przywódców, zwłaszcza przy okazji rocznic zawarcia traktatu elizejskiego. Na formalne rozwinięcie jego postanowień zdecydowali się tylko prezydent François Mitterand i kanclerz Helmut Kohl. Przy okazji dwudziestej piątej rocznicy zawarcia traktatu elizejskiego 22 stycznia 1988 roku podpisane zostały dwa protokoły powołujące nowe instytucje współpracy bilateralnej: Radę Obrony i Bezpieczeństwa¹⁴ oraz Radę Finansową i Gospodarczą¹⁵.

Choć politykę obronną zaliczono do priorytetowych dziedzin współpracy już w 1963 roku, to różnice preferencji i priorytetów obu państw ograniczały możliwości osiągnięcia celów założonych w traktacie elizejskim¹⁶. Próbą ożywienia postanowień dotyczących współpracy wojskowej było powołanie 22 października 1982 roku bilateralnej stałej Komisji do spraw Obrony i Bezpieczeństwa¹⁷. W 1988 roku zapadła decyzja o utworzeniu nowej instytucji mającej zadania o charakterze konsultacyjnym, jak i decyzyjnym.

W skład dwustronnej Rady Obrony i Bezpieczeństwa weszli szefowie państw i rządów oraz ministrowie spraw zagranicznych i obrony, a także – z urzędu – Inspektor Generalny Bundeswehry i Szef Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych. Założono, że spotkania będą odbywać się przynajmniej dwa razy w roku. Przygotowywanie prac Rady było zadaniem Komitetu Rady, który obejmował ministrów spraw zagranicznych i obrony, ale też istniała możliwość powoływania do udziału w jego pracach wyższych urzędników odpowiadających za współpracę bilateralną w zakresie obrony i bezpieczeństwa. Nowo powstałe gremium wyposażono w sekretariat w Paryżu. Rada miała zajmować się opracowywaniem wspólnych koncepcji w dziedzinie obrony i bezpieczeństwa,

uzgodnieniami we wszystkich sprawach dotyczących bezpieczeństwa Europy, w tym w dziedzinie kontroli zbrojeń i rozbrojenia; decyzjami dotyczącymi wspólnie wystawianych mieszanych jednostek wojskowych, kwestiami wspólnych manewrów, szkolenia personelu wojskowego, jak również porozumień wzmacniających zdolność kooperacji sił zbrojnych obu państw; poprawą interoperacyjności ich wyposażenia. Ponadto zadaniem Rady było pogłębianie współpracy w dziedzinie uzbrojenia.

Preambuła protokołu nawiązywała do wielostronnych ram polityki obrony: Unii Zachodnioeuropejskiej i NATO. Strony uznały także konieczność dopełnienia integracji europejskiej komponentem bezpieczeństwa i obrony. Po raz pierwszy także w postanowieniach tej rangi Francja i Niemcy powołały się na „wspólnotę losu” (*Schicksalsgemeinschaft, communauté de destin*).

Z kolei powołanie bilateralnej Rady Finansowej i Gospodarczej¹⁸ ukierunkowane było na pogłębienie współpracy w dziedzinie, która w traktacie elizejskim występowała na drugim planie. Odpowiadało to też wówczas nastawieniu środowisk gospodarczych, w których ocenie znaczenie traktatu ograniczało się do sfery politycznej i symbolicznej¹⁹. W zmienionych uwarunkowaniach, wraz z rozwojem unii gospodarczej i walutowej UE, z inicjatywą nadania wymiarowi gospodarczemu większej wagi wystąpiła strona francuska²⁰. Do celów zbierającego się cztery razy w roku gremium należały koordynacja polityk gospodarczych oraz zbliżenie stanowisk w międzynarodowych negocjacjach w sprawach gospodarczych. Rada miała corocznie analizować politykę budżetową, gospodarczą i monetarną obu państw. W jej skład weszli ministrowie finansów i gospodarki RFN, minister gospodarki i finansów Francji oraz prezesi obu banków centralnych. Powstał przydatny instrument uzgadniania polityki gospodarczego wymiaru ich polityki europejskiej, jednak nie spełniły się francuskie oczekiwania co do wpływu na wyrównywanie różnic w sytuacji gospodarczej obu państw²¹.

Powołane na podstawie protokołów z 1988 roku rady bilateralne różniły się znacznie strukturą i pozycją polityczną. Rada Obrony

i Bezpieczeństwa została powiązana bezpośrednio z centrum decyzyjnym egzekutywy, a Radę Finansową i Gospodarczą zaprojektowano jako forum o charakterze konsultacyjnym²².

V. Zawarty niespełna dwie dekady po II wojnie światowej traktat elizejski sformalizował współpracę francusko-niemiecką, tworząc ramy instytucjonalne zarówno dla dialogu politycznego, jak i kontaktów administracji. Intensywnie relacje bilateralne stały się jednym z filarów integracji europejskiej.

Od lat osiemdziesiątych zaczęto przypisywać traktatowi coraz większy walor symboliczny i stylizować go na rozwiązanie modelowe dla innych relacji międzypaństwowych obciążonych konfliktami z przeszłości²³. W 2003 roku przy okazji czterdziestej rocznicy zawarcia traktatu uzgodniono, że 22 stycznia będzie obchodzony, przede wszystkim w placówkach oświatowych, jako „Dzień Francusko-Niemiecki”²⁴.

W wymiarze bilateralnym większym beneficjentem traktatu okazały się Niemcy, ponieważ w powojennych uwarunkowaniach uzyskały ze strony Francji potwierdzenie statusu równoprawnego państwa i preferowanego partnera ścisłej współpracy²⁵. Zjednoczenie Niemiec zaburzyło wewnętrzną równowagę w relacjach dwustronnych, co pogłębiło się jeszcze w wyniku wzmocnienia Niemiec podczas kryzysu strefy euro.

Do wzrostu znaczenia traktatu przyczyniła się też stylizacja współpracy francusko-niemieckiej na siłę napędową integracji europejskiej („para”, „tandem”, „oś”), zarówno retrospektywnie, jak i prospektywnie²⁶.

Traktat akwizgrański z 2019 roku

I. Po 1963 roku rozwój struktur i form współpracy francusko-niemieckiej następował głównie na podstawie uzgodnień politycznych nawiązujących do postanowień traktatu elizejskiego. Strony nie modyfikowały natomiast samego aktu – z wyjątkiem zawarcia protokołów uzupełniają-

cych w 1988 roku. Analogiczną metodą rozwijano zakres programowy współpracy bilateralnej, rozciągając ją na kolejne dziedziny.

Propozycje nowego ujęcia prawnego ram współpracy pojawiały się wprawdzie we wzajemnych relacjach²⁷, nie zostały jednak podjęte przez władze obu państw. Decydującym impulsem do rozpoczęcia prac nad nowym traktatem okazało się dopiero wystąpienie prezydenta Francji 26 września 2017 roku na Sorbonie. Przedstawiając swoją wizję integracji europejskiej, Emmanuel Macron zaproponował Niemcom „nowe partnerstwo”, którego elementem miał być nowy traktat o współpracy²⁸. Zamierzenie wynegocjowania nowych ram prawnych już na pięćdziesiątą piątą rocznicę zawarcia traktatu elizejskiego było zbyt ambitne, jednak 22 stycznia 2018 roku przywódcy Francji i Niemiec zadeklarowali przygotowanie w przeciągu roku nowego aktu prawnego w celu rozbudowy i modernizacji wzajemnych relacji, wskazując jednocześnie priorytetowe dziedziny współpracy²⁹. Także parlamenty obu państw zadeklarowały podjęcie prac nad sformułowaniem nowych podstaw współpracy³⁰. Odmienne niż w przypadku traktatu elizejskiego strony od razu uwzględniały perspektywę zawarcia umowy międzynarodowej.

Jako uzasadnienie nowego traktatu według Deklaracji z Mesebergu z 19 czerwca 2018 roku wskazane zostało dążenie do zakotwiczenia „europejskiej kooperacji” Francji i Niemiec w silnej współpracy bilateralnej w celu stopniowego zbliżania się obu państw na płaszczyźnie gospodarczej, społecznej i podatkowej, opracowania nowych instrumentów dla ich współpracy transgranicznej oraz odnowienia zobowiązania do wspierania i ułatwiania nauki języka drugiego państwa³¹.

Niemcy, zachowując powściągliwość wobec licznych zgłoszonych przez prezydenta Francji propozycji reform funkcjonowania UE i strefy euro, podjęły tę inicjatywę dotyczącą relacji bilateralnych. Będzie do ponownienia obustronnych zapewnień o wyjątkowości wzajemnych relacji pochodziły w znacznej mierze z zewnątrz. Nowy akt prawny przedstawiany był jako impuls wspierający integrację europejską wobec perspektywy wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej, nasilonej kontestacji

zakresu integracji przez siły polityczne w państwach członkowskich oraz niestabilności otoczenia międzynarodowego i erozji multilateralizmu³². W przypadku Niemiec zaważył rosnący dystans do Stanów Zjednoczonych za prezydentury Donalda Trumpa oraz podważenie paradygmatu nieodwracalności integracji europejskiej. Ponadto na kształt nowych uzgodnień wpłynęły także problemy wewnątrzpolityczne zarówno we Francji, jak i w Niemczech.

Po wielomiesięcznych negocjacjach, 22 stycznia 2019 roku zawarty został Traktat o francusko-niemieckiej współpracy i integracji (*Vertrag über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration, Traité sur la coopération et l'intégration franco-allemandes*)³³. Uroczystości nadano oprawę symboliczną pod względem terminu – pięćdziesiąta szósta rocznica zwarcia traktatu elizejskiego, jak i miejsca – sala koronacyjna ratusza w Akwizgranie. Taka inscenizacja już przy podpisaniu wyrażała z jednej strony wolę kontynuacji dorobku współpracy bilateralnej, z drugiej sięgała do tradycji Europy karolińskiej. Przy traktacie elizejskim elementy symboliczne zaczęto wykorzystywać po dłuższym okresie jego obowiązywania dopiero w latach osiemdziesiątych.

Podział między zwolennikami i przeciwnikami nowego traktatu przebiegał w obu państwach podobnie: krytyczne stanowisko zajęły przede wszystkim siły polityczne na skraju politycznego spektrum, zarówno na lewicy, jak i prawicy. Zgodę na ratyfikację Bundestag wydał 26 września, a Zgromadzenie Narodowe 8 października 2019 roku. Przy czym wdrażanie uzgodnień strony rozpoczęły, nie czekając na zakończenie procedur. Listę priorytetowych przedsięwzięć opublikowano bezpośrednio po podpisaniu traktatu³⁴.

II. Zgodnie z dyspozycją artykułu 27 traktatu akwizgrańskiego stanowi on uzupełnienie traktatu elizejskiego, który nadal obowiązuje w pełnym zakresie. Nowy akt uznany został za dostosowanie obowiązujących podstaw prawnych w rozumieniu ustępu 4 postanowień końcowych traktatu elizejskiego. W tym duchu sformułowany został tytuł nowej

umowy, nawiązujący do brzmienia z 1963 roku, a zarazem sygnalizujący szerszej zakrojone ambicje stron. Współpracę obu państw uzupełniono o nowy cel integracji. To istotne *novum*, zwłaszcza że cel integracji dwóch kluczowych państw Unii Europejskiej został wytyczony w ramach bilateralnych.

Obie umowy dwustronne różnią się pod względem struktury. Inaczej niż poprzednik traktat akwizgrański jest bardziej obszerny: zawiera rozbudowaną preambułę i 28 artykułów uporządkowanych w siedmiu rozdziałach: Sprawy europejskie (art. 1–2), Pokój, bezpieczeństwo i rozwój (art. 3–8), Kultura, edukacja, badania i mobilność (art. 9–12), Współpraca regionalna i transgraniczna (art. 13–17), Zrównoważony rozwój, klimat, środowisko i sprawy gospodarcze (art. 18–22), Organizacja (art. 23–26) oraz Postanowienia końcowe (art. 27–28).

Cele, motywy, a także zasady i wartości, do których odwołują się strony, wyrażone zostały w preambule. Jej początek ma charakter retrospektywny poprzez uznanie pojednania (*Aussöhnung*³⁵, *réconciliation*) – przedstawionego jako proces zakończony – za historyczne osiągnięcie obu narodów i docenienie wyjątkowej roli traktatu elizejskiego w tym procesie. Następnie zarysowane zostały ambicje dotyczące przyszłości, poczynając od osiągnięcia wyższego poziomu wzajemnych relacji/współpracy (*neue Stufe, à un niveau supérieur*), poprzez wspólną odpowiedź na wyzwania stojące przed obydwoma państwami i Europą w XXI wieku, aż do zwiększenia konwergencji gospodarek narodowych i modeli społecznych obu państw, wspierania różnorodności kulturowej i zbliżenia społeczeństw oraz obywateli.

Perspektywa bilateralna została następnie wpisana w kontekst integracji europejskiej. Podkreślenie „decydującego” w przeszłości i „nieodzownego” w przyszłości znaczenia przyjaźni Francji i Niemiec dla „zjednoczonej, efektywnej, suwerennej i silnej Unii Europejskiej” służy legitymizacji przywództwa obu państw. Traktat potwierdzać ma przy tym ich rolę przywódczą także w rozszerzonej UE³⁶.

Strony zapewniły dalej o służebnej funkcji ich wzmocnionej współpracy w zakresie polityki europejskiej wobec celu wspierania jedności, efektywności i spójności Europy. Zwraca uwagę nieco odmienna charakterystyka UE i Europy, która w pierwszym przypadku obejmuje w szczególności cechę „suwerenności”. Z tego sformułowania można wnosić, że Niemcy zaadaptowały promowaną przez prezydenta Macrona koncepcję suwerenności na poziomie europejskim nie tylko w retoryce politycznej, ale też w języku prawnym, co może zaskakiwać w kontekście sprecyzowanych przez Federalny Trybunał Konstytucyjny parametrów integracji europejskiej na gruncie Ustawy Zasadniczej³⁷.

Strony zadeklarowały ponadto, że ich współpraca pozostaje otwarta na wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. Podobnie jak zapewnienia o związaniu ramami prawnymi UE, deklaracja ta osłabiać ma obawy pozostałych członków Unii przed zdominowaniem ich politycznie i instytucjonalnie przez bilateralizm francusko-niemiecki, a także zarzuty o konkurencyjność współpracy bilateralnej wobec integracji w gronie wszystkich krajów członkowskich³⁸. Ponadto potwierdzenie normatywnych podstaw, zasad i wartości leżących u podstaw UE w umowie dwustronnej interpretowane jest jako wspólne odnowienie własnego nimi związania³⁹. Z kolei podkreślenie znaczenia praworządności nawiązuje zapewne do sporów o jej przestrzeganie, m. in. z Polską.

W motywie szóstym preambuły wprowadzony został kolejny cel długoterminowy: „pozytywna konwergencja” (*Aufwärtskonvergenz, convergence ascendante*) obejmująca sferę społeczną i gospodarczą w Unii Europejskiej. W programie integracyjnym traktatu akwizgrańskiego stanowi ona kolejny etap wspólnych działań po osiągnięciu pojednania. Strony zadeklarowały ponadto dążenie do wzmocnienia wzajemnej solidarności i zaangażowanie na rzecz ciągłej poprawy warunków życia i pracy, zgodnie z zasadami europejskiego filaru praw socjalnych.

Odniesienie do multilateralizmu podkreśla zakotwiczenie współpracy bilateralnej i dążeń integracyjnych w ramach ładu międzynarodowego, a zarazem wspólną wolę pełnienia roli gwaranta tej metody regulacyjnej⁴⁰.

Strony nie wspomniały w preambule o NATO, mimo że odniesienia do Sojuszu znalazły się w postanowieniach dotyczących polityki bezpieczeństwa, a wcześniej we wstępie do protokołu ustanawiającego bilateralną Radę Obrony i Bezpieczeństwa w 1988 roku. Z polskiej perspektywy warto też odnotować, że ani traktat elizejski, ani traktat akwizgrański nie odwołują się do sąsiedztwa obu państw przy określaniu ich wzajemnych relacji⁴¹.

III. W nowym traktacie Francja i Niemcy zobowiązały się do zacieśnienia współpracy w zakresie polityki europejskiej, a także zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony. Ponadto przewidziano koordynację polityki rozwojowej, w szczególności wobec Afryki. Podkreślone zostało także znaczenie rozwijania tradycyjnych dziedzin kooperacji w regionach przygranicznych, w sferze edukacji i kultury oraz kontaktów społecznych.

Znaczenie współpracy w polityce europejskiej zaakcentowano zarówno w preambule, jak i przez umieszczenie postanowień poświęconych tej tematyce na początku traktatu. Francja i Niemcy zamierzają zaangażować się w zakresie wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, wzmocnienia i pogłębienia unii gospodarczej i walutowej oraz dopełnienia jednolitego rynku. Ponadto zadeklarowały działania na rzecz konkurencyjnej Unii, opartej na silnej bazie przemysłowej, i wspieranie konwergencji gospodarczej, fiskalnej i społecznej oraz zrównoważonego rozwoju. Ogólne sformułowanie zamierzeń dotyczących unii gospodarczej i walutowej – wspomnianej w traktacie akwizgrańskim tylko w tym jednym postanowieniu – odzwierciedla głębokie różnice w podejściu do reformy strefy euro zarówno na poziomie koncepcji ekonomicznych, jak i politycznych. Kolejnym potwierdzeniem rozbieżności jest równoważenie francuskiego priorytetu „konwergencji” akcentowaną przez Niemcy „konkurencyjnością”.

W artykule 2 sformalizowana została dotychczasowa praktyka dwustronnych uzgodnień w polityce europejskiej na wszystkich szczeblach. Znamienne, że oba państwa inwestują w bilateralną koordynację w celu

usprawnienia procesu decyzyjnego, jednak nie zapowiedziały żadnych inicjatyw w zakresie rozwijania uprawnień Parlamentu Europejskiego bądź demokratyzacji UE⁴². Podjęte zobowiązanie dotyczy wyłącznie prowadzenia konsultacji, które mogą w miarę możliwości prowadzić do wypracowania wspólnego stanowiska i jego wspólnego komunikowania na zewnątrz⁴³. Ponadto przewidziano skoordynowane wdrażanie prawa europejskiego do prawa krajowego, tj. przede wszystkim dyrektyw.

IV. W rozdziale drugim oba państwa zobowiązały się do intensyfikacji współpracy w sprawach polityki zagranicznej, obrony, bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego oraz polityki rozwojowej. Zadeklarowały przy tym zamiar wzmocnienia zdolności Europy do samodzielnego działania (*Fähigkeit Europas, eigenständig zu handeln, action autonome de l'Europe*). Odwołały się do sprawdzonego instrumentu konsultacji i koordynacji, z ambicją wypracowania nie tylko wspólnych stanowisk, ale też wspólnego działania. Rozszerzony został zakres przedmiotowy mechanizmu na inne dziedziny poza polityką zagraniczną. O podwyższonym poziomie ambicji w stosunku do traktatu elizejskiego świadczy zamiar osiągnięcia nie „podobnego stanowiska” (*gleichgerichtete Haltung, position analogue*), ale wspólnego stanowiska (*gemeinsame Standpunkte, positions communes*).

Podstawę podejmowanych wspólnie działań w polityce obrony stanowi podzielane przez oba państwa przekonanie o nierozzerwalnie powiązanych interesach bezpieczeństwa. Rozbudowany artykuł 4 poświęcony współpracy w tej dziedzinie otwiera osadzona w kontekście zobowiązań wynikających z artykułu 5 traktatu północnoatlantyckiego i artykułu 42 ustęp 7 Traktatu o Unii Europejskiej deklaracja ścisłej współpracy w zakresie zbliżania celów i strategii w polityce bezpieczeństwa i obrony (w wersji francuskiej: *converger de plus en plus leurs objectifs et politiques de sécurité et de défense*), służąca także wzmocnieniu systemów bezpieczeństwa zbiorowego, do których należą oba państwa⁴⁴. W postanowieniach

dotyczących polityki obrony zabrakło podkreślenia fundamentalnej roli NATO dla zbiorowej obrony⁴⁵.

Na szczególną uwagę zasługuje ujęta bilateralnie klauzula sojusznicza. Jak stanowi artykuł 4 ustęp 1 zdanie 2: „W przypadku zbrojnej napaści na ich terytoria udzielą sobie pomocy i wsparcia przy zastosowaniu wszelkich dostępnych im środków, łącznie ze środkami wojskowymi”. W zdaniu 3 tegoż ustępu sprecyzowano, że zakres terytorialny zdania 2 odpowiada zakresowi artykułu 42 ustęp 7 Traktatu o Unii Europejskiej.

Ustalenie zakresu terytorialnego klauzuli zgodnie z brzmieniem tego postanowienia jest przedmiotem dyskusji. Według analizy Służb Naukowych Bundestagu pojęcie „terytorium” w rozumieniu klauzuli sojuszniczej traktatu akwizgrańskiego obejmuje francuskie departamenty zamorskie położone na południe od zwrotnika Raka, a zatem jest szersze niż na gruncie traktatu północnoatlantyckiego⁴⁶. Podnoszony jest jednak także argument konieczności synchronizacji zobowiązań sojuszniczych w ramach NATO i UE, przemawiający za wyłączeniem departamentów zamorskich⁴⁷. Możliwe jest kumulatywne powołanie się na zobowiązania sojusznicze z umów wielostronnych i z traktatu akwizgrańskiego⁴⁸.

Klauzulę sojuszniczą traktatu akwizgrańskiego cechuje ponadto mniejszy zakres uznaniowości po stronie państwa zobowiązanego do udzielenia wsparcia, co rozszerza zakres materialny bilateralnego zobowiązania w stosunku do artykułu 5 traktatu północnoatlantyckiego, oraz wyraźne włączenie środków wojskowych w odróżnieniu od artykułu 42 ustęp 7 TUE⁴⁹. Kwestionowana jest jednak interpretacja w kierunku objęcia Niemiec nuklearną gwarancją bezpieczeństwa ze strony Francji⁵⁰.

Przedłożone Bundestagowi przez rząd wyjaśnienia treści uzgodnień nie odnoszą się do tych otwartych kwestii wykładni artykułu 4 ustęp 1 traktatu akwizgrańskiego⁵¹.

W ocenie Służb Prawnych Bundestagu Francja i Niemcy zamierzały osiągnąć nowy poziom bilateralnych zobowiązań prawnych w zakresie wojskowej sojuszniczości⁵². Klauzula sojusznicza traktatu akwizgrańskiego nie ma wyłącznie symbolicznego charakteru, ale tworzy silniej

sformułowane zobowiązanie do wzajemnego wsparcia, co może działać stymulująco na współpracę bilateralną w dziedzinie obrony⁵³.

Ponadto Francja i Niemcy zobowiązały się do działania wspólnie – jeśli każde z nich uzna to za możliwe – dla zachowania pokoju i bezpieczeństwa. Zastrzeżenie, że czynią to zgodnie ze swoimi przepisami wewnętrznymi, oznacza zachowanie pełnego zakresu kompetencji Bundestagu w odniesieniu do użycia niemieckich sił zbrojnych. Nadto rozwijają „efektywność, spójność i wiarygodność Europy w dziedzinie wojskowej”. Oba państwa zobowiązały się też do „wzmacniania zdolności Europy do działania” i do „wspólnego inwestowania w celu uzupełniania braków w europejskich zdolnościach”, zapewniając, że ukierunkowane jest to na wzmocnienie Unii Europejskiej i Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Cele zarysowane już w traktacie elizejskim zostały zaktualizowane: strony zamierzają wzmocnić współpracę w odniesieniu do wspólnej kultury strategicznej i wspólnych operacji, zintensyfikować opracowywanie wspólnych programów obronnych, także z możliwością rozszerzania ich na partnerów. Działania te służyć mają konkurencyjności i konsolidacji europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego. W centrum zainteresowania jest zacieśnienie współpracy przemysłu obronnego obu państw. W traktacie wskazano także kierunek możliwego rozwiązania jednej z głównych barier dla wspólnych przedsięwzięć zbrojeniowych, tj. restrykcyjnych regulacji niemieckich w zakresie eksportu. Przewidziane zostało opracowanie wspólnego podejścia do wspólnych projektów. Stosowna umowa wykonawcza weszła w życie 23 października 2019 roku⁵⁴. Negocjacje w tej dziedzinie, prowadzone w cieniu sporu o eksport broni do Arabii Saudyjskiej po zamordowaniu dziennikarza Jamala Khashoggię i wojny w Jemenie, budziły w Niemczech znaczne kontrowersje⁵⁵.

Traktat akwizgrański wzmocnił także powołaną w 1988 roku bilateralną Radę Obrony i Bezpieczeństwa, która zbierając się regularnie, ma pełnić obecnie funkcję „politycznego organu sterującego” w zakresie wzajemnych zobowiązań wynikających z traktatu (art. 4 ust. 4).

Wprawdzie współpraca w polityce obrony była już traktowana jako priorytetowa w traktacie elizejskim, jednak interpretacja postanowień traktatu akwizgrańskiego wymaga uwzględnienia zmienionych uwarunkowań międzynarodowych. O ile francuska preferencja dla „autonomii strategicznej” Europy ma charakter stały, to niemiecki priorytet dla modelu wielostronnego w ramach NATO i UE zderzony został z napięciami w partnerstwie transatlantyckim i koniecznością nowego ukształtowania stosunków z Wielką Brytanią. Dodatkowe bodźce do pogłębiania współpracy bilateralnej z Francją rodziła pogarszająca się sytuacja bezpieczeństwa w sąsiedztwie UE i NATO, erozja instrumentów rozbrojenia i kontroli zbrojeń oraz podzielane z dyplomacją francuską podejście do Iranu oparte na wspólnym kompleksowym planie działania (JCPoA).

V. W duchu kontynuacji nakreślony został w traktacie szeroki program rozwijania współpracy resortów spraw zagranicznych, również w ramach organizacji wielostronnych (art. 5). Strony położyły nacisk na koordynację w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, także w szerszym gronie państw UE, ze szczególnym uwzględnieniem Rady Bezpieczeństwa (art. 8). Poparcie dla niemieckich starań o uzyskanie stałego członkostwa – sformułowane jako „priorytet francusko-niemieckiej dyplomacji” – interpretować można jako faktyczne odrzucenie koncepcji ewentualnej instytucjonalnej reprezentacji Unii Europejskiej w tym gremium, a w konsekwencji odstąpienie od podważania pozycji Francji jako jedynej po wyjściu Wielkiej Brytanii reprezentanta UE wśród stałych członków Rady Bezpieczeństwa⁵⁶. Uznaniu wyjątkowego statusu Francji w ramach wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE towarzyszy jednak przy takim ujęciu traktatowym akceptacja ze strony Francji dla współprzywództwa Niemiec w tym zakresie. Dodatkowy kontekst interpretacyjny tworzy perspektywa historyczna: uznanie przez Francję międzynarodowych aspiracji Niemiec w ramach ONZ może zostać odczytane jako ostateczne zdjęcie z nich brzemienia II wojny światowej.

Współpraca w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego dotyczyć ma w pierwszej kolejności zwalczania terroryzmu i przestępczości zorganizowanej. Przewidziano także utworzenie wspólnej jednostki przeznaczonej do operacji stabilizacyjnych w państwach trzecich (art. 6). Przemilczana w traktacie problematyka polityki migracyjnej i azylowej leży zapewne – wraz z względami bezpieczeństwa – u podstaw wizji ścisłego partnerstwa Europy i Afryki, które oba państwa zamierzają rozwijać (art. 7).

VI. Zasadniczą nowością przewidzianą w rozdziale poświęconym kulturze, edukacji, badaniom i mobilności jest wspólny Fundusz Obywatelski, który ma wspierać inicjatywy obywatelskie i partnerstwa miast (art. 12). Jego powołanie to kolejny przejaw dowartościowania wymiaru społecznego w traktacie. Oba państwa zapowiedziały też powstanie „wspólnego obszaru wolności i szans” oraz „wspólnego obszaru kultury i środków przekazu” (art. 9) i utworzenie wspólnej platformy cyfrowej adresowanej głównie do młodzieży. Zostanie rozbudowana Francusko-Niemiecka Współpraca Młodzieży. Ponadto zarysowano zamierzenia w kierunku rozwoju tradycyjnej współpracy na polu edukacji i badań naukowych. W ramach zagranicznej polityki kulturalnej oba państwa rozwijają zintegrowane instytuty kultury⁵⁷.

W traktacie podkreślono znaczenie współpracy transgranicznej – w wymiarze społecznym obywatelskim i gospodarczym. Ułatwieniu jej prowadzenia ma posłużyć przyznanie kooperującym podmiotom odpowiednich kompetencji i środków oraz uproszczenie procedur w celu realizacji projektów transgranicznych usprawniających codzienne życie mieszkańców. Daleko idące jest postanowienie dopuszczające wprowadzenie odstępstw od powszechnie obowiązujących regulacji (art. 13 ust. 2). Inicjatywa w tym zakresie należy na gruncie traktatu jednak wyłącznie do władz centralnych⁵⁸. Lepszemu rozpoznaniu sytuacji w rejonach przygranicznych i koordynacji bilateralnej służyć mają prace nowo utworzonej Komisji do spraw Współpracy Transgranicznej, w której skład wchodzi władze centralne, regionalne i lokalne, parlamenty i jednostki

transgraniczne (eurodystrykty, euroregiony)⁵⁹. Ponadto oba państwa zapowiedziały wsparcie starań podejmowanych w regionach przygranicznych w zakresie upowszechniania dwujęzyczności. Promowana ma być także współpraca innych niż przygraniczne regionów z partnerami z drugiego państwa. Rozwojowi transgranicznej mobilności służyć ma rozwój infrastruktury, w tym połączeń kolejowych i drogowych. Takie działania zostały ujęte na liście projektów priorytetowych w ramach wdrażania traktatu akwizgrańskiego.

VII. Wśród głównych wyzwań podkreślono znaczenie ochrony klimatu i różnorodności biologicznej. Oba państwa zadeklarowały zaangażowanie na rzecz wzmocnienia procesu realizacji wielostronnych umów w dziedzinie zrównoważonego rozwoju, zdrowia w wymiarze globalnym, jak również ochrony środowiska i klimatu, w szczególności Porozumienia paryskiego z 12 grudnia 2015 roku i Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 Narodów Zjednoczonych. Zapowiedziały ponadto ścisłą współpracę przy „wypracowywaniu wspólnego podejścia i politycznych strategii”, w tym w zakresie stymulowania przebudowy swoich gospodarek narodowych i „wspierania ambitnych środków w zakresie zwalczania zmian klimatycznych” (art. 18). Znaczenie ochrony klimatu wyeksponowane zostało zarówno w preambule (motyw dziesiąty), jak i w zapewnieniu o uwzględnieniu tej ochrony we wszystkich dziedzinach polityki (art. 18). Określony został model współpracy przy transformacji energetycznej uwzględniający cały cykl życia projektów w dziedzinie infrastruktury, energii odnawialnej i efektywności energetycznej (art. 19).

W świetle artykułu 20 integracja gospodarek narodowych obu państw ukierunkowana jest na powstanie francusko-niemieckiego obszaru gospodarczego, opartego na wspólnych zasadach. (art. 20 ust. 1). Traktat nie wyjaśnia przy tym relacji między tym bilateralnym projektem integracyjnym a jednolitym rynkiem UE. Rozbieżne mogą być przy tym wyobrażenia stron dotyczące tempa procesu: w wizji prezydenta Emmanuela Macrona z wystąpienia na Sorbonie w 2017 roku integracja

rynków miała nastąpić do 2024 roku. Zadania powołanej w 1988 roku Rady Finansowej i Gospodarczej uzupełnione zostały o wsparcie bilateralnej harmonizacji prawa, w tym w dziedzinie prawa gospodarczego, i regularną koordynację środków polityki gospodarczej w celu wspierania konwergencji Francji i Niemiec oraz poprawy konkurencyjności ich gospodarek narodowych.

Ponadto uzgodniono powołanie liczącej dziesięciu członków bilateralnej Rady Ekspertów Ekonomicznych, której zadaniem jest przedstawianie rządów zaleceń dotyczących polityki gospodarczej. Gremium zostało utworzone jeszcze przed zakończeniem procesu ratyfikacji na pięćdziesiątym posiedzeniu Rady Finansowej i Gospodarczej 20 września 2019 roku⁶⁰.

W ramach uważanej za priorytetową i wspieranej politycznie dziedziny badań naukowych i transformacji cyfrowej uzgodniono współpracę przy opracowaniu wytycznych dotyczących nowych technologii, wspieranie innowacji – także przy udziale europejskich partnerów, koordynację i wspólne finansowanie wspólnych programów badawczych i innowacyjnych.

Kolejnym novum instytucjonalnym jest planowane francusko-niemieckie Forum Przyszłości, które ma się zająć procesami transformacji w społeczeństwach obu państw (art. 22).

VIII. W traktacie akwizgrańskim postanowiono o dalszej rozbudowie infrastruktury współpracy francusko-niemieckiej, która obecnie opiera się na postanowieniach obu traktatów. Można wyróżnić przy tym trojakié podejście stron: po pierwsze – wzmocniono instytucje funkcjonujące już na podstawie traktatu elizejskiego, po drugie – umocowano traktatowo praktyki oparte dotąd na uzgodnieniach politycznych oraz – po trzecie – utworzono nowe instytucje. Postanowienia dotyczące kwestii o charakterze organizacyjnym znalazły się także poza rozdziałem poświęconym tym zagadnieniom.

Wzmocnione zostały obie rady bilateralne powołane na podstawie protokołów z 1988 roku: Rada Obrony i Bezpieczeństwa (art. 4 ust. 4) oraz Rada Finansowa i Gospodarcza (art. 20 ust. 1).

Z kolei artykuł 23 stanowi obecnie podstawę prawną corocznych spotkań rządów obu państw w formule francusko-niemieckiej Rady Ministrów. Już we wspólnym oświadczeniu z okazji czterdziestolecia podpisania traktatu elizejskiego z 22 stycznia 2003 roku⁶¹ postanowiono, że dla usprawnienia koordynacji współpracy na najwyższym szczeblu konsultacje międzyrządowe, odbywające się co pół roku, będą miały formę wspólnych posiedzeń rad ministrów, odbywanych naprzemiennie w obu państwach. Zmiana ta umożliwiła odciążenie protokolarne spotkań i nadanie im bardziej roboczego charakteru⁶². Traktat akwizgrański wprowadził elementy planowania średnioterminowego w formie wieloletniego planu zamierzeń w zakresie współpracy bilateralnej, który uchwalany będzie przez bilateralną Radę Ministrów. Pełnomocnicy do spraw współpracy francusko-niemieckiej zobowiązani zostali do przygotowywania posiedzeń oraz do czuwania nad wdrażaniem uzgodnionego programu.

Wyraźnie wskazano możliwość zaproszenia do udziału w posiedzeniach Francusko-Niemieckiej Rady Ministrów przedstawicieli krajów federacji, francuskich regionów, jak również nowo utworzonej Komisji do spraw Współpracy Transgranicznej. Ponadto sformalizowana została dotychczasowa praktyka udziału w posiedzeniu gabinetu przedstawiciela rządu drugiego państwa. Przewidziano stosowne zaproszenia naprzemiennie z częstotliwością przynajmniej raz na kwartał (art. 24).

Osiągnięcie określonych w traktacie celów zakłada perspektywę długoterminową. Wraz ze zobowiązaniem do opracowania wspólnego wieloletniego planu wprowadzony został mechanizm ewaluacyjny wobec wszystkich struktur i instrumentów współpracy bilateralnej. Pierwszy przegląd ma zostać przeprowadzony w ciągu pierwszych sześciu miesięcy po wejściu w życie niniejszego traktatu i skutkować ewentualnymi dostosowaniami. Ponadto ocena postępów prowadzona jest regularnie

przez pełnomocników do spraw współpracy francusko-niemieckiej, którzy informują o nich parlamenty i bilateralną Radę Ministrów (art. 25).

Mimo znacznego rozszerzenia przedmiotowego zakresu współpracy w traktacie akwizgrańskim nie wszystkie już działające gremia bilateralne zyskały podstawę prawną w jego postanowieniach. Dotyczy to bilateralnej Rady do spraw Środowiska, powołanej w drodze wymiany not w 1989 roku, oraz Rady do spraw Integracji, powołanej na podstawie uzgodnień osiemnastej Francusko-Niemieckiej Rady Ministrów 7 kwietnia 2016 roku, a także Francusko-Niemieckiej Rady do spraw Kultury powołanej na podstawie oświadczenia wydanego na czterdziestym ósmym szczycie francusko-niemieckim 22 stycznia 1988 roku z okazji dwudziestej piątej rocznicy podpisania traktatu elizejskiego.

Nowe instytucje współpracy, których powołanie przewiduje traktat akwizgrański, to Komisja do spraw Współpracy Transgranicznej (art. 14), Forum Przyszłości (art. 22), Rada Ekspertów Gospodarczych (art. 20 ust. 2) i Fundusz Obywatelski (art. 12).

XI. Przy wdrażaniu traktatu akwizgrańskiego zyska na znaczeniu wymiar parlamentarny współpracy francusko-niemieckiej. W 1963 roku legislatura nie została wprowadzie uwzględniona w żadnym z ówczesnych uzgodnień, jednak rola Bundestagu przy ratyfikacji silnie wpłynęła na stosowanie traktatu elizejskiego w pierwszych latach jego obowiązywania. Z czasem parlamenty zwiększyły swoją aktywność w ramach relacji bilateralnych, podejmując przy tym inicjatywy o precedensowym charakterze. W 2003 roku z okazji czterdziestej rocznicy zawarcia traktatu elizejskiego odbyło się wspólne posiedzenie Bundestagu i Zgromadzenia Narodowego w Wersalu, a dekadę później, 22 stycznia 2013 roku w ramach obchodów pięćdziesięciolecia, oba parlamenty obradowały wspólnie w Berlinie. Sukcesywnie rozwijana była współpraca komisji parlamentarnych, a także administracji.

W preambule traktatu akwizgrańskiego wyrażono uznanie dla „centralnej roli”, jaką odgrywa współpraca między Bundestagiem

i francuskim Zgromadzeniem Narodowym, w szczególności na podstawie umowy obu parlamentów. Jednakże podpisaniu nowego traktatu francusko-niemieckiego towarzyszył zatarg z parlamentarzystami, którzy niezależnie od poparcia dla tej inicjatywy zaangażowali się w sformalizowanie swojej współpracy. W 2018 roku przy okazji pięćdziesiątej piątej rocznicy podpisania traktatu elizejskiego przyjęta została w obu parlamentach równobrzmiąca rezolucja, wyrażająca zamiar wypracowania dwustronnej umowy między nimi⁶³. Następnie powołano bilateralną grupę roboczą, która przedłożyła 14 listopada 2018 roku projekt stosownego porozumienia. Tekst został zaakceptowany 11 marca 2019 roku przez Zgromadzenie Narodowe, a 20 marca przez Bundestag. Do uroczystego podpisania nie doszło jednak – jak planowano pierwotnie – 22 stycznia, a dopiero 25 marca 2019 roku w Paryżu⁶⁴. Ku niezadowoleniu parlamentarzystów wykorzystanie symboliki rocznicy zawarcia traktatu elizejskiego egzekutywa zastrzegła dla traktatu akwizgrańskiego.

Najbardziej doniosłą z przewidzianych w umowie parlamentów form współpracy jest powołanie Francusko-Niemieckiego Zgromadzenia Parlamentarnego⁶⁵. W skład zbierającego się przynajmniej dwa razy w roku gremium wchodzi po 50 posłów z obu państw. Jego zadaniem ma być czuwanie nad stosowaniem postanowień obu traktatów oraz nad wdrażaniem i ewaluacją wspólnych projektów. Przedmiotem uwagi będą ponadto prace bilateralnej Rady Ministrów, Rady Obrony i Bezpieczeństwa oraz sprawy europejskie i międzynarodowe pozostające w zakresie wspólnego zainteresowania. Delegaci mają także formułować propozycje dotyczące relacji bilateralnych, ukierunkowane na osiągnięcie konwergencji prawa obu państw. Zgromadzenie Parlamentarne ukonstytuowało się 25 marca 2019 roku w Paryżu – w rocznicę podpisania traktatów rzymskich. Tematem drugiego posiedzenia 23 września 2019 roku w Berlinie były w szczególności kwestie ratyfikacji i wdrażania traktatu akwizgrańskiego. Tekst uzgodnionej wspólnie rezolucji poświęconej tym kwestiom został następnie przyjęty 8 września 2019 roku w Zgromadzeniu Naro-

dowym i 26 września 2019 roku w Bundestagu przy głosowaniu zgody na ratyfikację⁶⁶.

Tworząc wspólne gremium, oba parlamenty zyskały instrument do egzekwowania ze strony rządów informacji, jak i do zaangażowania się w aktywne kształtowanie współpracy, wykraczając znacznie poza możliwości wynikające bezpośrednio z postanowień traktatu akwizgrańskiego.

Ponadto 19 marca 2019 roku w Paryżu podpisana została także wspólna deklaracja o współpracy między Radą Federacji (Bundesratem) a Senatem, przewidująca wzmocnienie współpracy instytucjonalnej⁶⁷.

X. Poprzez traktat akwizgrański Francja i Niemcy potwierdziły wobec siebie, a także na zewnątrz, uprzywilejowany charakter łączących oba państwa stosunków. Podkreślanie wyjątkowego charakteru relacji bilateralnych służyć ma jednocześnie ugruntowaniu centralnej roli obu państw w strukturach integracji europejskiej. W kontekście przemian wskutek globalizacji ścisła współpraca ma wspierać wysiłki ukierunkowane na zachowanie pozycji międzynarodowej obu państw.

Próba intensyfikacji współpracy dwustronnej stanowi odpowiedź na przemiany otoczenia międzynarodowego, ale także reakcję na zmieniające się uwarunkowania polityki wewnętrznej, w szczególności podziały społeczne znajdujące odzwierciedlenie w preferencjach politycznych.

Wsparcie wzajemnych relacji na dwóch traktatach wyraża wolę kontynuacji dorobku pojednania i powstałej sieci wzajemnych powiązań, jak i ambicje co do nowych celów – integracji, konwergencji i wspólnej odpowiedzi na dominujące wyzwania.

O ile instytucjonalizacja współpracy francusko-niemieckiej w traktacie elizejskim jest postrzegana retrospektywnie jako jakościowa cezura, to potencjalne oddziaływanie transformacyjne traktatu akwizgrańskiego zostanie zweryfikowane dopiero w dłuższej perspektywie.

Francja i Niemcy pozostały zasadniczo przy wypróbowanych instrumentach i metodach działania, dokonując w traktacie akwizgrańskim ich wzmocnienia i adaptacji do nowych potrzeb. Sformalizowane procedury

konsultacji i koordynacji sprzyjają szybkiemu rozpoznaniu stanowisk i stopnia ich zbieżności. W zależności od stanu wzajemnych relacji ułatwiają uzgodnione działanie bądź działają stabilizująco na współpracę obu państw mimo odmiennych stanowisk. W przypadku głębokich rozbieżności ułatwiają m.in. dostosowanie polityki komunikacyjnej obu państw na zewnątrz i minimalizowanie bądź eksponowanie różnic w zależności od potrzeb. Rozbudowane struktury kooperacji wymagają jednak także znacznego zaangażowania zasobów politycznych i administracyjnych, bez gwarancji osiągnięcia zamierzonych rezultatów. Korzystna co do zasady regularność niesie ze sobą także niebezpieczeństwo, że przerodzi się ona w urzędniczą rutynę.

Zinstytucjonalizowane formy utrzymywania stałych kontaktów zmniejszają ryzyko nieuzgodnionych posunięć. W praktyce politycznej jednak zacieśnianie współpracy w formie traktatowej nie oznacza dla żadnej ze stron rezygnacji z samodzielnie podejmowanych działań i nie wyklucza, że w razie potrzeby można sięgnąć po dostępne alternatywy kooperacji z innymi partnerami.

Zawarte w traktacie akwizgrańskim inicjatywy charakteryzuje zróżnicowany ciężar gatunkowy i stopień konkretyzacji. Potencjał zawarty w najbardziej ambitnych postanowieniach traktatowych bez woli politycznej pozostanie uspiiony. Na szczególną uwagę zasługuje dalszy rozwój nowych form współpracy parlamentarnej, zwłaszcza francusko-niemieckiego Zgromadzenia Parlamentarnego, powołanego na podstawie umowy Bundestagu i Zgromadzenia Narodowego. Zyskane w ten sposób możliwości oddziaływania deputowanych na współpracę bilateralną mogą sprzyjać utrzymaniu dynamiki współpracy wytworzonej wokół traktatu akwizgrańskiego, także w fazie wdrażania jego postanowień.

XI. Umowa dwóch dysponujących największym wpływem członków założycieli Unii Europejskiej otwiera przestrzeń do rozważań o jej wpływ na proces integracji w ramach UE.

Zgodnie z zamierzeniem stron traktat akwizgrański w większym stopniu niż jego poprzednik odnosi się do Unii Europejskiej. Oba akty prawne powstały jednak na różnych etapach zaawansowania integracji europejskiej. W 1963 roku Europejska Wspólnota Gospodarcza działała od pięciu lat, a przedmiotowy zakres uzgodnionej przez Francję i Niemcy współpracy dotyczył dziedzin nieobjętych jej kompetencjami. Natomiast traktat akwizgrański celowo sytuuje oba te państwa w centrum działań UE.

Wyrażonej w traktacie woli pełnienia roli centrum przywództwa, a tym samym i władzy w Europie towarzyszy orientacja Francji i Niemiec na „zjednoczoną, efektywną, suwerenną i silną Unię Europejską”⁶⁸. Niesprecyzowana koncepcja „suwerenności” UE jest jednak potencjalnym źródłem napięć w gronie krajów członkowskich. Ponadto przewaga siły obu państw w instytucjach europejskich po wyjściu Wielkiej Brytanii może prowadzić do prób forsowania uzgodnień opartych wyłącznie na konsensie wypracowanym w ramach bilateralnych.

Wyrażona w traktacie koncepcja integracji zakłada szczególną rolę awangardy francusko-niemieckiej w predefiniowaniu rozwiązań o charakterze modelowym dla zainteresowanych współpracą krajów członkowskich. Takie podejście wpisuje się w tendencję różnicowania się procesu integracji pod względem zakresu i konfiguracji uczestniczących państw w poszczególnych dziedzinach i może osłabiać model oparty na współdziałaniu wszystkich członków UE.

Powiązanie z traktatem elizejskim ma sygnalizować pozostałym partnerom wolę kontynuacji integracji w UE współkształtowanej przez Francję i Niemcy, a przez to osłabić ewentualny zarzut o równoległy projekt integracyjny⁶⁹. Odwołanie do tradycji karolińskiej miało zapewne wzmacniać także rolę obu państw jako liderów procesu integracji europejskiej. Strony traktatu gotowe były zarazem przynajmniej zaakceptować – wiążący się z sięgnięciem po taką stylizację symboliczną – sygnał ekskluzywności ich zamierzeń integracyjnych.

Członkowie UE zachowują prawo zawierania między sobą umów międzynarodowych pod warunkiem, że nie naruszają one zobowiązań na gruncie UE. Nie ma przeszkód dla praktyki koordynacji polityki europejskiej i głosowań w gremiach UE⁷⁰. Ponadto postanowienia traktatu akwizgrańskiego postrzegane są jako wystarczająco otwarte, by ograniczyć ryzyko kolizji z kompetencjami wyłącznymi UE, przy jednoczesnym ukierunkowaniu na wspieranie urzeczywistnienia celów Unii, ochrony jej interesów i wzmocnienia procesu integracji w jej ramach⁷¹.

Rozpraszeniu obaw pozostałych krajów członkowskich służy zapewnienie o związaniu obu państw prawem UE. Obowiązuje też nadal postanowienie traktatu elizejskiego o informowaniu na bieżąco pozostałych członków Unii o rozwoju współpracy bilateralnej. Najdalej idącą deklarację ze strony Francji i Niemiec jest sygnalizowane w preambule otwarcie na współpracę w polityce europejskiej ze wszystkimi państwami UE. Poparciu tej deklaracji służyć miało zaproszenie na uroczystość podpisania traktatu akwizgrańskiego przedstawiciele instytucji europejskich: przewodniczącego Rady Europejskiej Donalda Tuska⁷², przewodniczącego Komisji Europejskiej Jeana-Claude'a Junckera⁷³ oraz Klausa Johannisa, prezydenta Rumunii, sprawującej wówczas przewodnictwo w Radzie UE. Ważną wskazówką dla interpretacji deklaracji otwartości jest podkreślenie w preambule podstaw aksjologicznych UE⁷⁴.

Otwartą kwestią pozostają jednak faktyczne możliwości realizacji tej opcji. Teoretycznie możliwe byłoby włączenie w mniejszym lub większym stopniu poszczególnych państw w wybrane mechanizmy konsultacyjne. Wątpliwe wydaje się za to doproszenie partnerów do bardziej zaawansowanych form kooperacji. Waler sygnalny mają konkretne postanowienia o możliwości rozszerzenia współpracy: przy opracowaniu programów obronnych (art. 4 ust. 3 zd. 2) i przy wspieraniu innowacji (art. 21 zd. 3). Możliwa jest interpretacja deklarowanej przez strony otwartości jako gotowości zawężonej faktycznie do angażowania partnerów w fazie implementacyjnej, podczas gdy zaproszenie do dialogu politycznego połączonego z ambicją wspólnego działania zachowuje charakter ekskluzywny.

Wspomnieć należy wreszcie w tym kontekście całkowite pominięcie kwestii otwartości samej UE jako projektu integracyjnego, na co zapewne wpłynął niechętny stosunek Francji do przyjmowania nowych członków, bowiem jej elity polityczne uznają dotychczasowy bilans rozszerzania Unii za niekorzystny.

Inwestycja w pogłębienie współpracy bilateralnej w traktacie akwizgrańskim może przynieść zamierzony przez strony efekt w postaci dynamizacji procesu integracji europejskiej w wybranych dziedzinach. Konstruktyny wkład obu państw jest niezbędny dla trwałości UE po wyjściu Wielkiej Brytanii i w dobie głębokich przemian relacji transatlantyckich. Otwartą kwestią jest legitymizacja przywódczej roli Niemiec i Francji wobec pozostałych państw członkowskich. Nowe ramy prawne nie eliminują także fundamentalnych różnic stanowisk, przede wszystkim w sferze gospodarczej, które utrudniają długofalową stabilizację strefy euro. W tych ograniczeniach dla kształtowania pozytywnego programu w polityce europejskiej upatrywać należy głównej słabości obu państw w pełnieniu roli liderów integracji.

- ¹ Vertrag zwischen der Französischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland über die französisch-deutsche Zusammenarbeit, Bundesgesetzblatt 1963 II, s. 707–710.
- ² Gemeinsame Erklärung zu dem Vertrag vom 22. Januar 1963 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit vom 15. Juni 1963, Bundesgesetzblatt 1963 II, s. 706.
- ³ B. FASSBENDER, *Der deutsch-französische Elysée-Vertrag von 1963: Idee und Zukunft eines bilateralen Freundschaftsvertrags im Rahmen der Europäischen Union*, [w:] „Die öffentliche Verwaltung. Zeitschrift für öffentliches Recht und Verwaltungswissenschaft (DÖV) 2013, 66 (4), s. 125–133, tu: s. 125.
- ⁴ U. PFEIL, *Zur Bedeutung des Élysée-Vertrags*, [w:] „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 2013, 1–3, s. 3–8, tu: s. 4.
- ⁵ W. HUMMER, *Vom „Élysée-Vertrag“ (1963) zum „Vertrag von Aachen“ (2019)*, 4.02.2019, URL: <http://www.eu-infothek.com/vom-elysee-vertrag-1963-zum-vertrag-von-aachen-2019/>.
- ⁶ B. FASSBENDER, , dz. cyt., s. 130.
- ⁷ Tamże, s. 128.

- ⁸ Abkommen über die Errichtung eines Deutsch-Französischen Jugendwerks, BGBl 1963 II, s. 1613–1617.
- ⁹ H. TÜRK, *Versöhnung durch Verträge?*, [w:] C. DEFRANCE, U. PFEIL, red., *Verständigung und Versöhnung nach dem «Zivilisationsbruch»?*, Bonn 2016, s. 640–658, tu: s. 647.
- ¹⁰ Gesetz zu der Gemeinsamen Erklärung und zu dem Vertrag vom 22. Januar 1963 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit vom 15. Juni 1963, Bundesgesetzblatt 1963 II, s. 705.
- ¹¹ R. MARCOWITZ, *Der Deutsch-Französische Freundschaftsvertrag zwischen Mythos und Wirklichkeit*, [w:] *Frankreich Jahrbuch 2012. Deutsch-französische Beziehungen: Entwicklungslinien und Funktionswandel*, Wiesbaden 2013, s. 49–62, tu: s. 51.
- ¹² A. TROCHE, N. WEIS, *55 Jahre Élysée-Vertrag*, Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, „Aktueller Begriff“ 2018 (16. Januar 2018), nr 2.
- ¹³ R. MARCOWITZ, dz. cyt., s. 52–53.
- ¹⁴ Protokoll zum Vertrag vom 22. Januar 1963 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit, Bundesgesetzblatt 1988 II, s. 1152–1154.
- ¹⁵ Protokoll zum Vertrag vom 22. Januar 1963 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit, Bundesgesetzblatt 1988 II, s. 1155–1156.
- ¹⁶ Szerzej: M. KOTTHOFF, *Die Entwicklung der deutsch-französischen Sicherheitskooperation seit dem Ende des Ost-West-Konflikts*, Wiesbaden 2011, s. 51 i nn.
- ¹⁷ S. PARZYMIES, *Przyjaźń z rozsądku. Francja i Niemcy w nowej Europie*, Warszawa 1994, s. 150.
- ¹⁸ Niem. *Deutsch-Französischer Finanz- und Wirtschaftsrat*. Francuski wariant nazwy Rady ma odwrotną kolejność: *Le Conseil économique et financier franco-allemand (CEFFA)*.
- ¹⁹ U. PFEIL, dz. cyt., s. 5.
- ²⁰ S. PARZYMIES, dz. cyt., s. 163.
- ²¹ Tamże, s. 163.
- ²² J. JESSEL, *Les protocoles du 22 janvier 1988 : une nouvelle étape de la coopération franco-allemande dans le domaine de la défense et de la sécurité*, [w:] „Annuaire Français de Droit International” 1988, 34, s. 823–837, tu: s. 830.
- ²³ C. DEFRANCE, *Die Meistererzählung von der deutsch-französischen „Versöhnung”*, w: „Aus Politik und Zeitgeschichte” 2013, 1–3, s. 3–8.
- ²⁴ Gemeinsame Erklärung zum 40-jährigen Jubiläum der Unterzeichnung des „Élysée-Vertrages”, punkt 16.
- ²⁵ B. FASSBENDER, dz. cyt., s. 131.
- ²⁶ R. MARCOWITZ, dz. cyt., s. 54–55.

- ²⁷ Zob. w szczególności: A. MINC, G. SCHRÖDER, *Mehr Freundschaft wagen*, „Die Zeit” 2016, 29.
- ²⁸ *Discours d’Emmanuel Macron pour une Europe souveraine*, unie, démocratique, 26 septembre 2017, URL: <http://www.elysee.fr>.
- ²⁹ Gemeinsame Erklärung von Bundeskanzlerin Angela Merkel und dem französischen Präsidenten Emmanuel Macron anlässlich des 55. Jahrestages der Unterzeichnung des Vertrags über die deutsch-französische Zusammenarbeit vom 22. Januar 1963 („Élysée-Vertrag”), 21. Januar 2018, URL: <http://www.bundesregierung.de>.
- ³⁰ Für einen neuen Élysée-Vertrag – Die Rolle der Parlamente in der deutsch-französischen Zusammenarbeit stärken. Gemeinsame Resolution von Deutschem Bundestag und Assemblée Nationale zum 55. Jahrestag des Élysée-Vertrags am 22. Januar 2018, Drucksache 19/440, URL: <http://www.bundestag.de>.
- ³¹ Erklärung von Meseberg, 19. Juni 2018, URL: <http://www.bundesregierung.de>
- ³² Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel zur Unterzeichnung des Vertrags zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration am 22. Januar 2019 in Aachen, „Bulletin der Bundesregierung” Nr. 10–1 vom 23. Januar 2019; Discours du Président de la République à Aix-la-Chapelle, le 22 janvier 2019, URL: <http://www.elysee.fr>.
- ³³ Gesetz zu dem Vertrag vom 22. Januar 2019 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration vom 15.11.2019, Bundesgesetzblatt 2019 II, s. 898–906.
- ³⁴ Deutsch-Französische Agenda: Prioritäre Vorhaben in Umsetzung des Vertrags von Aachen, URL: <http://www.bundesregierung.de>
- ³⁵ Użyte zostało słowo *Aussöhnung* – tak jak w ustawie ratyfikacyjnej do traktatu elizejskiego. We Wspólnym oświadczeniu z 1963 roku zastosowano *Versöhnung*.
- ³⁶ S. SEIDENDORF, *Frankreich, Deutschland und die europäische Integration im Aachener Vertrag*, [w:] „Integration” 2019, 42(3), s. 187–204, tu: s. 204.
- ³⁷ Szerzej na ten temat: J. UKROW, *Élysée 2.0 im Lichte des Europarechts – Der Vertrag von Aachen und die „immer engere Union“*, ZEuS 2019, 1, s. 3–60, tu: s. 22.
- ³⁸ S. SEIDENDORF, dz. cyt., s. 198; J. UKROW, dz. cyt., s. 23.
- ³⁹ S. SEIDENDORF, dz. cyt., s. 198.
- ⁴⁰ J. UKROW, dz. cyt., s. 24.
- ⁴¹ Por. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 roku.
- ⁴² S. SEIDENDORF, dz. cyt., s. 198.
- ⁴³ J. UKROW, dz. cyt., s. 12.

- ⁴⁴ Federalny Trybunał Konstytucyjny uznał ostatnio możliwość zakwalifikowania UE, obok ONZ i NATO, jako systemu bezpieczeństwa zbiorowego, BVerfG, Beschluss des Zweiten Senats vom 17. September 2019, 2 BvE 2/16.
- ⁴⁵ E. PEROT, *The Aachen Mutual Defence Clause: A closer look at the Franco-German Treaty*, „Egmont Security Policy Brief” No. 105, February 2019, s. 2.
- ⁴⁶ Die Beistandsklausel im Aachener Vertrag über die deutschfranzösische Zusammenarbeit und Integration, Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, Ausarbeitung WD 2 – 3000 – 036/19., s. 6., tak samo: E. PEROT, dz. cyt., s. 4.
- ⁴⁷ J. UKROW, dz. cyt., s. 38.
- ⁴⁸ Ausarbeitung WD 2 – 3000 – 036/19, s. 12.
- ⁴⁹ J. UKROW, dz. cyt., s. 39, E. Perot, dz. cyt., s. 3–4.
- ⁵⁰ Ausarbeitung WD 2 – 3000 – 036/19, s. 9–10.
- ⁵¹ Denkschrift, Entwurf eines Gesetzes zu dem Vertrag vom 22. Januar 2019 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration, Drucksache 19/10051, s. 14.
- ⁵² Ausarbeitung WD 2 – 3000 – 036/19, s. 8.
- ⁵³ Ausarbeitung WD 2 – 3000 – 036/19, s. 2.
- ⁵⁴ Bekanntmachung des deutsch-französischen Abkommens über Ausfuhrkontrollen im Rüstungsbereich, Bundesgesetzblatt 2019 II, s. 847–852.
- ⁵⁵ Zob. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 19/83, 21. Februar 2019, Zusatzpunkt 6, s. 9699–9700.
- ⁵⁶ Por. A. KRAMP-KARRENBAUER, *Europa jetzt richtig machen*, „Die Welt” 10.03.2019.
- ⁵⁷ Powołano wspólne placówki w Rio de Janeiro, Palermo, Irbilu i Biszkeku. Planowane są w Kordobie, Atlancie, Glasgow, Mińsku i w Ramallah.
- ⁵⁸ J. UKROW, dz. cyt., s. 34.
- ⁵⁹ Komisja zebrała się po raz pierwszy 22 stycznia 2020 r. w Hambach.
- ⁶⁰ Do Rady powołani zostali: Agnès Benassy-Quéré, Christian Gollier, Philippe Martin, Xavier Ragot, Katheline Schubert, Marcel Fratzscher, Clemens Fuest, Nicola Fuchs-Schündeln, Christoph M. Schmidt, Isabel Schnabel.
- ⁶¹ Zob. przypis 24.
- ⁶² J. SCHILD, »Ganz normale Freunde« – *Deutsch-französische Beziehungen nach 40 Jahren Elysée-Vertrag*, „SWP-Studie“ 2003/S 01, Januar 2003, s. 3.
- ⁶³ Entschließungsantrag der Fraktionen CDU/CSU, SPD, FDP und BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN zu der Vereinbarten Debatte für einen neuen Élysée-Vertrag – Die Rolle der Parlamente in der deutsch-französischen Zusammenarbeit stärken, Gemeinsame Resolution von Deutschem Bundestag und Assemblée Nationale zum 55. Jahrestag des Élysée-Vertrags am 22. Januar 2018, Drucksache 19/44019, URL: <http://www.bundestag.de>.

- ⁶⁴ Deutsch-Französisches Parlamentsabkommen, URL: [http:// www.bundestag.de](http://www.bundestag.de).
- ⁶⁵ Informacje o funkcjonowaniu Zgromadzenia Parlamentarnego dostępne są na stronie Bundestagu: URL: [http:// https://www.bundestag.de/dfpv](http://https://www.bundestag.de/dfpv).
- ⁶⁶ Antrag der Fraktionen CDU/CSU, SPD, FDP und BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN. Eine dynamische und zukunftsorientierte deutsch-französische Freundschaft im Dienste Europas – Für eine zügige und ambitionierte Umsetzung des Vertrags von Aachen, Gemeinsame Entschließung des Deutschen Bundestages und der Assemblée Nationale zum Vertrag vom 22. Januar 2019 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Französischen Republik über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration, Drucksache 19/13533 24.09.2019.
- ⁶⁷ Deutsch-Französische Parlamentserklärung zwischen dem Bundesrat und dem Senat der Französischen Republik, URL: <http://www.bundesrat.de>.
- ⁶⁸ „Führung – und damit Machtanspruch“, s. SEIDENDORF, dz. cyt., s. 197.
- ⁶⁹ W. HUMMER: „kontinuierliche Weiterentwicklung der deutsch-französischen Kooperation als Motor der europäischen Integration“.
- ⁷⁰ B. FASSBENDER, dz. cyt., s. 131.
- ⁷¹ J. UKROW, dz. cyt., s. 30.
- ⁷² Zob. Przemówienie przewodniczącego Rady Europejskiej Donalda Tuska podczas ceremonii podpisania traktatu francusko-niemieckiego w Akwizgranie, URL: <http://www.consilium.europa.eu>.
- ⁷³ Zob. Rede von Präsident Juncker anlässlich der Unterzeichnung des Vertrages von Aachen über die deutsch-französische Zusammenarbeit und Integration, SPEECH/19/586, URL: <http://europa.eu>.
- ⁷⁴ Zob. s. SEIDENDORF, dz. cyt., s. 198, J. UKROW, dz. cyt., s. 30.

Teksty źródłowe

- Wspólne oświadczenie o współpracy niemiecko-francuskiej
Paryż, 22 stycznia 1963 roku
- Traktat między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (traktat elizejski)
Paryż, 22 stycznia 1963 roku
- Ustawa o ratyfikacji Wspólnego oświadczenia i Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej
Bonn, 15 czerwca 1963 roku
- Protokół do Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (Protokół o utworzeniu niemiecko-francuskiej Rady Obrony i Bezpieczeństwa)
Paryż, 22 stycznia 1988 roku
- Protokół do Traktatu sporządzonego dnia 22 stycznia 1963 roku między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy niemiecko-francuskiej (Protokół o utworzeniu niemiecko-francuskiej Rady Finansowej i Gospodarczej)
Paryż, 22 stycznia 1988 roku
- Traktat między Republiką Federalną Niemiec a Republiką Francuską o współpracy i integracji niemiecko-francuskiej (traktat akwizgrański)
Akwizgran, 22 stycznia 2019 roku





CENTRUM EUROPEJSKIE NATOLIN

www.natolin.edu.pl

ISBN 978-83-955090-4-9



9 788395 509049

